

Gyakorlati pszichofarmakológia pszichológusok számára

Dr. Réthelyi János
egyetemi tanár, igazgató

2019. február 27.

Miért tanuljanak szakpszichológusok (neuropszichológusok, klinikai pszichológusok) pszichofarmakológiát?

- Patopszichológia, részletes pszichiátria, pszichoterápia, szociálpszichiátria – ezek mellett egy nagy egység a pszichiátrián belül.
- A jelenlegi magyar viszonyok mellett még a enyhébb betegségek is gyakran gyógyszeres vonalra kerülnek.
- Mikor szedjen valaki gyógyszert és mikor van szüksége pszichoterápiára?
- Erősítik vagy csökkentik egymás hatását a gyógyszerek és a pszichoterápia?
- Cél: Megérteni a pszichiáterek gondolkodásmódját és logikáját a gyógyszeres terápiákkal kapcsolatban.

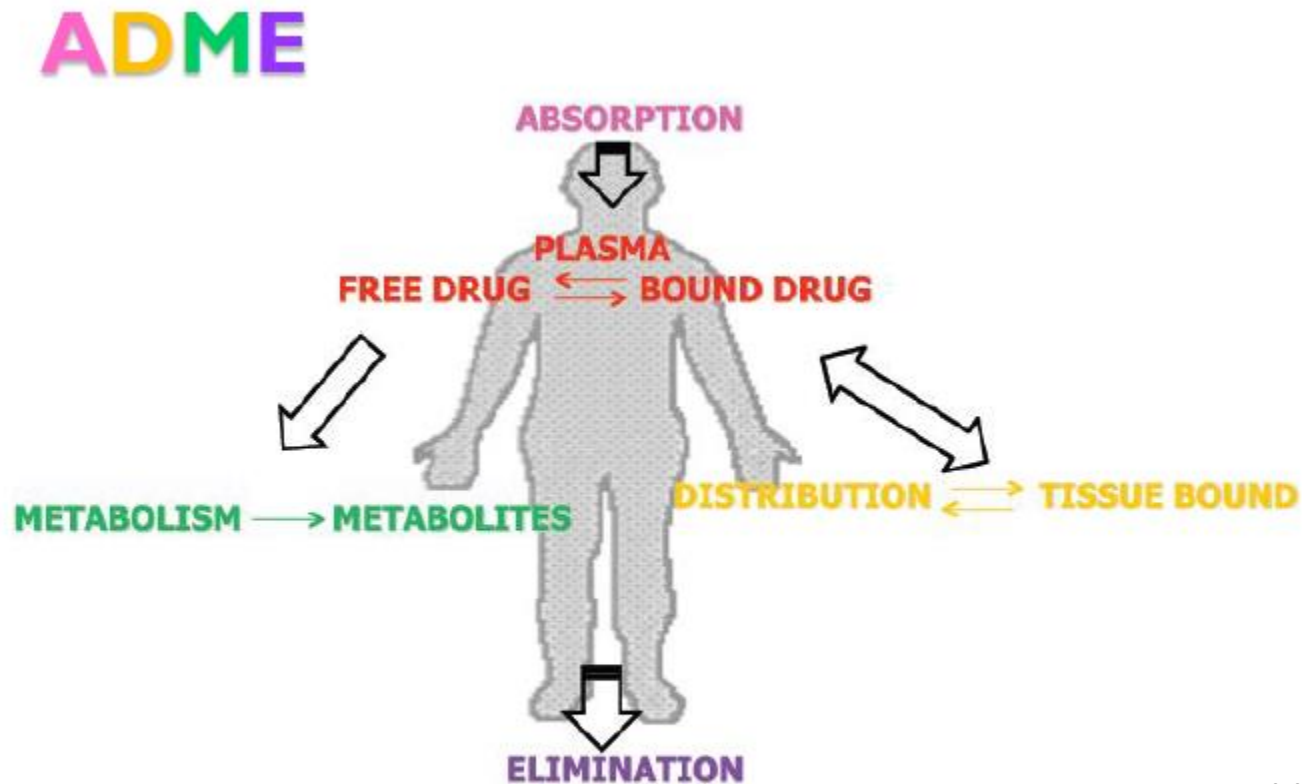
Általános pszichofarmakológia

- Farmakodinámiás hatás: Mit csinál egy gyógyszer a szervezetben
- Farmakokinetikai: Mit csinál a gyógyszerrel a szervezet, hogyan szabadul meg tőle?
- Indikációs kör, kontraindikációk
- Dozizálás
- Hatások, mellékhatások
- Interakciók más gyógyszerekkel

Farmakodinámiás hatások

- A központi idegrendszeri gyógyszerek nagy része receptorokon hat, befolyásolja a szinaptikus receptorok működését, a neurotranszmitterek hatásait.
- Antagonista hatás, parciális agonizmus, inverz agonizmus
- A gyógyszerek nagy része több receptoron hat
- Enzimgátló: szerotonin-transzporter, noradrenalin-transzporter

Farmakokinetika – gyógyszerek sorsa a szervezetben

Dr. Csukly Gábor diája

Abszorpció - alapfogalmak

- *Csúcskoncentráció* (c_{max}): a gyógyszer beadását követően a plazmában mérhető maximális koncentráció
- „*Peak time*” (t_{max}): a csúcskoncentráció eléréséhez szükséges idő
- *Féléletidő* ($t_{fél}$): az az időtartam, ami alatt a gyógyszerkoncentráció az adott helyen felére csökken
- *Steady state*: ismételt gyógyszerbeadást követően fellépő egyensúlyi koncentráció (általában $4-5 \times t_{fél}$)
- *Völgykoncentráció*: ismételt gyógyszerbeadást követően a legalacsonyabb koncentráció, közvetlenül a következő gyógyszerbeadást követően mérhető
- *Fehérjekötés*: a gyógyszerek plazmafehérjékhez kötődésének mértéke

Dr. Csukly Gábor diája

Gyógyszerek farmakokinetikai tulajdonságai

AP	Dózis (mg/nap)	Peak time (h)	T_{fél} (h)	T_{steady state} (h)
clozapine	200-900	1-4	12	60 (2.5 nap)
haloperidol	6-20	2-6 (im: 20 perc)	24 (21)	120 (5 nap)
olanzapine	10-20	6	30	150 (~6 nap)
quetiapine	300-750	2	6-7 (XR: 24)	30 (~1 nap)
risperidone	2-8	1-2	3	15 (~1/2 nap)

Dr. Csukly Gábor diája

Gyógyszerek metabolizációja I.

- I. fázis reakciók
  - Aktív/poláros/funkcionális csoportok képzése
  - Legfontosabb CYP
- II. fázis reakciók
  - Konjugáció, vízoldékony molekulák kapcsolódása
  - Glükuronidálás (UGT), szulfatálás (SULT), metiláció (pl. COMT)

Dr. Csukly Gábor diája

Gyógyszerek metabolizációja II.

- *Lebontás fázisai*: I. és II. fázis
- *CYP*: citokróm P450 enzimrendszer
- *CYP genetikai polimorfizmus*: citokróm P450 enzimeket kódoló gének természetes génszerkezeti variánsai (Genetikai polimorfizmuson azt értjük, hogy természetesen előforduló génszerkezeti variánsok vannak jelen a populáció legalább 1 százalékában. A polimorfizmus a gyógyszerek farmakokinetikájának és farmakodinamikájának módosításán keresztül befolyásolja a gyógyszerhatást)
- *Szubsztrát*: meghatározott CYP enzim által metabolizált hatóanyag
- *Induktor*: CYP enzim működését fokozó anyag/gyógyszer
- *Inhibitor*: CYP enzim működését gátló anyag/gyógyszer

Dr. Csukly Gábor diája

Egyes AP-okat metabolizáló CYP enzimek

Antipszichotikum	Elsődleges CYP enzim	További CYP enzimek
amisulprid	nincs	nincs
klozapin	CYP 3A4, CYP1A2	CYP 2C19, CYP 2D6
haloperidol	CYP 3A4	(CYP 2D6)
olanzapin	CYP 1A2	UGT 1A4 (CYP 2D6, CYP 3A4)
paliperidon	nincs	nincs
quetiapin	CYP 3A4	((CYP 2D6))
risperidon	CYP 2D6	(CYP 3A4)

Dr. Csukly Gábor diája

Hogyan monitorozhatók a gyógyszerek terápiás hatásai?

- A páciens beszámolója alapján, beszélgetés
- A páciens magatartásának megfigyelése alapján
- Jó pszichometriai tulajdonságokkal bíró skálák segítségével (PANSS, BPRS, MADRAS, YMRS)

Hogyan monitorozhatók a gyógyszerek mellékhatásai?

- Beteg beszámolója és megfigyelés alapján: nem könnyű feladat, nehéz elnézni, a betegek sem beszélnek róla.
- Skálákkal: pl. extrapiramidális mellékhatások, szexuális mellékhatások
- Fontosabb szindrómák: extrapiramidális mellékhatások, kolinerg szindróma, szerotonerg szindróma

Farmakoterápia: Mi alapján gyógyszerelünk?

- Osztályos szokások, főorvos utasításai, saját tapasztalat
- Pharmindex, Maudsely's prescription guide
- OGYEI – alkalmazási előírat (label) – indikációs kör
- NEAK (OEP) támogatás
- Terápiás protokoll – magyar és nemzetközi
- Evidence Based Medicine, Cochrane review
- Off label (indikáción túli) gyógyszerhasználat

A legfontosabb gyógyszercsoportok

- Antidepresszívumok
- Hangulatstabilizátorok
- Antipszichotikumok
- Anxiolitikumok, szedatívumok
- ADHD-gyógyszerek, stimulánsok
- Demencia kezelésében használt gyógyszerek
- Addiktológiai betegségekben használt gyógyszerek
- Egyéb pszichiátriában használt gyógyszerek

Antipszichotikumok

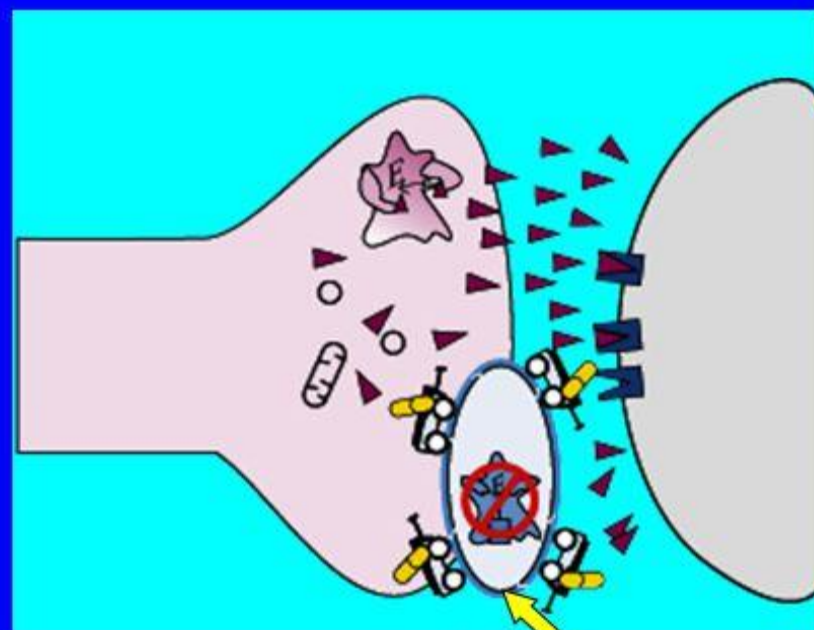
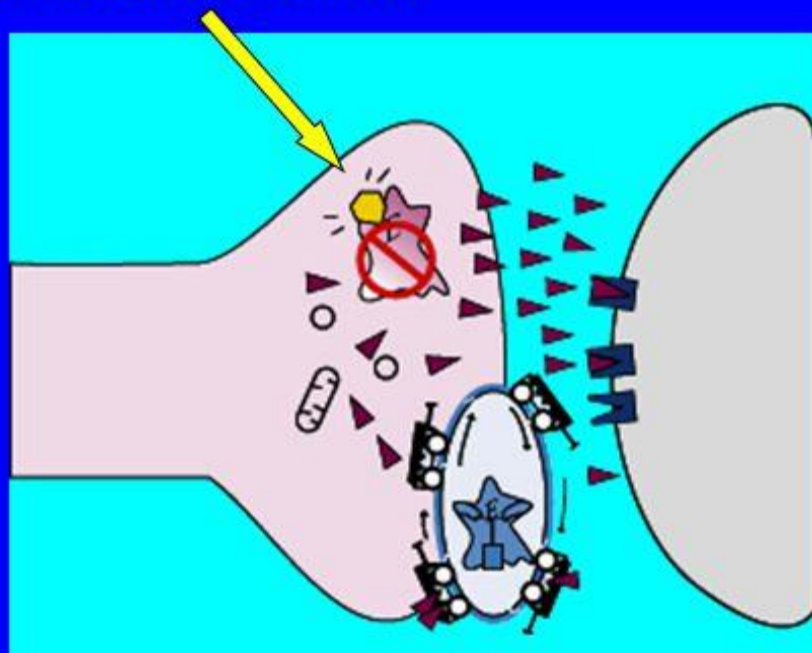
- Külön előadás

„Ágy melletti” farmakoterápia affektív betegségekben

- Nehézségek: részleges válasz (response vs. remisszió), életkor, komorbiditás, differenciáldiagnosztikai nehézségek, szuicid veszélyeztetettség, mellékhatások, gyógyszerinterakciók, kombinációk, augmentáció kérdése, benzodiazepine-függőség, farmakogenetika
- Elmélet és gyakorlat eltérései: a páciensek 50%-a nem reagál az első antidepresszívumra, jelentős részük benzodiazepint és antipszichotikumot is szed

MAO inhibitor blocks the enzyme from destroying monoamine neurotransmitter

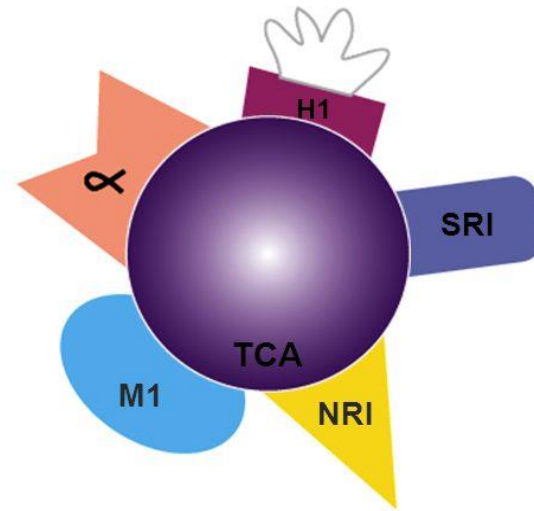
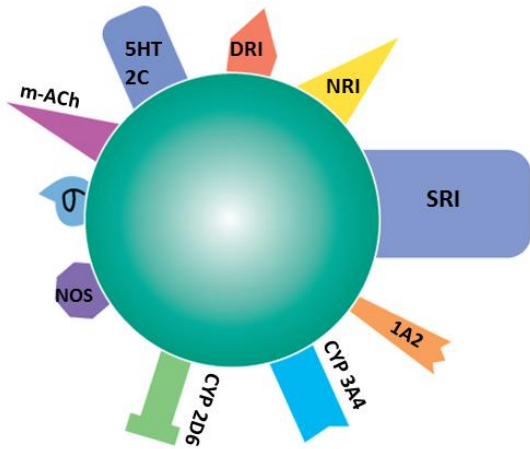
reuptake pump blocked by antidepressant

Increase in neurotransmitters causes return to normal state

Legfontosabb antidepresszívum (AD) csoportok

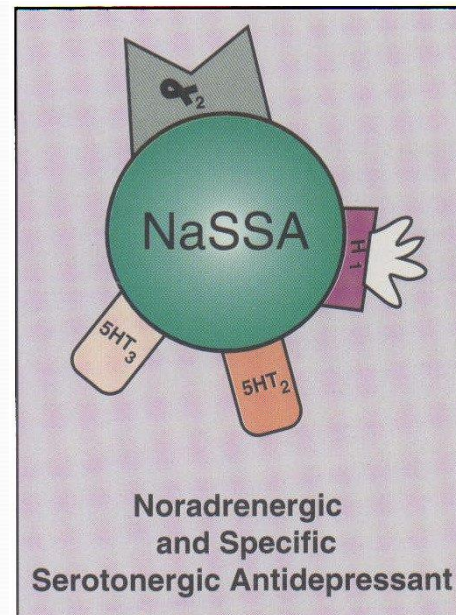
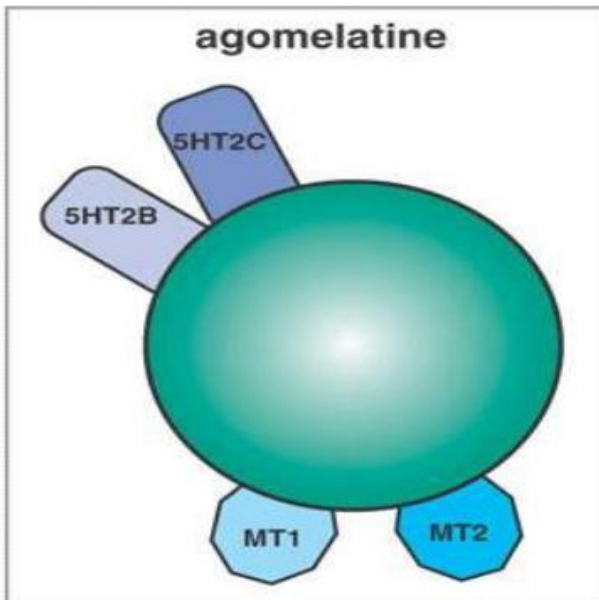
- Tri/tetraciklikus AD-k
- Monoamin-oxidáz inhibitorok MAOI
- Szelektív szerotonin visszavétel gátlók (SSRI)
- Szelektív szerotonin visszavétel fokozó (SSRE)
- Dopaminerg visszavétel gátlók (bupropion)
- Szelektív noradrenerg visszavétel gátlók (SNRI)
- Kettős hatású szerek (szerotonerg és noradrenerg)
- Noradrenerg és Specifikus Szerotonin Agonista (NaSSA)

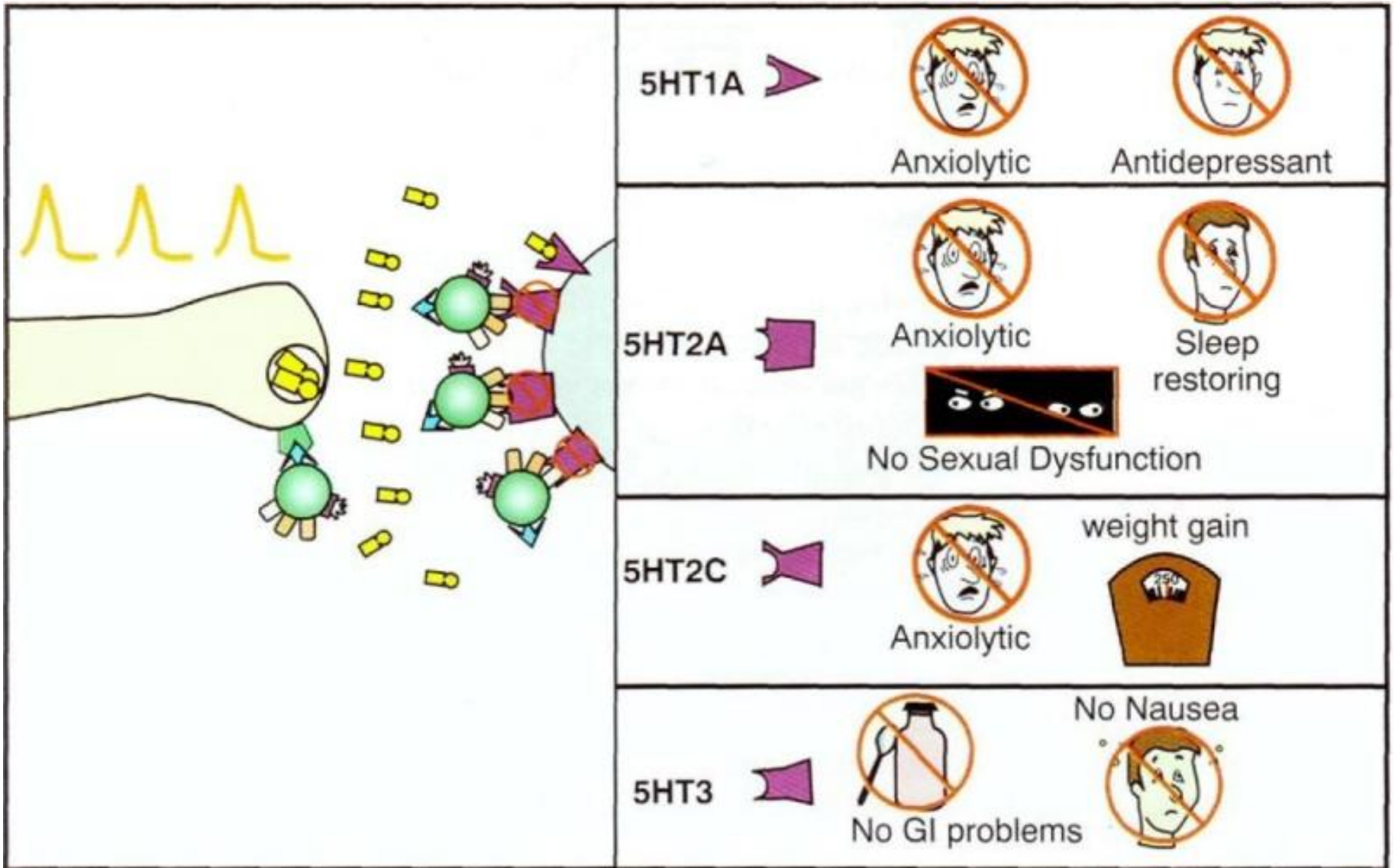
SSRI

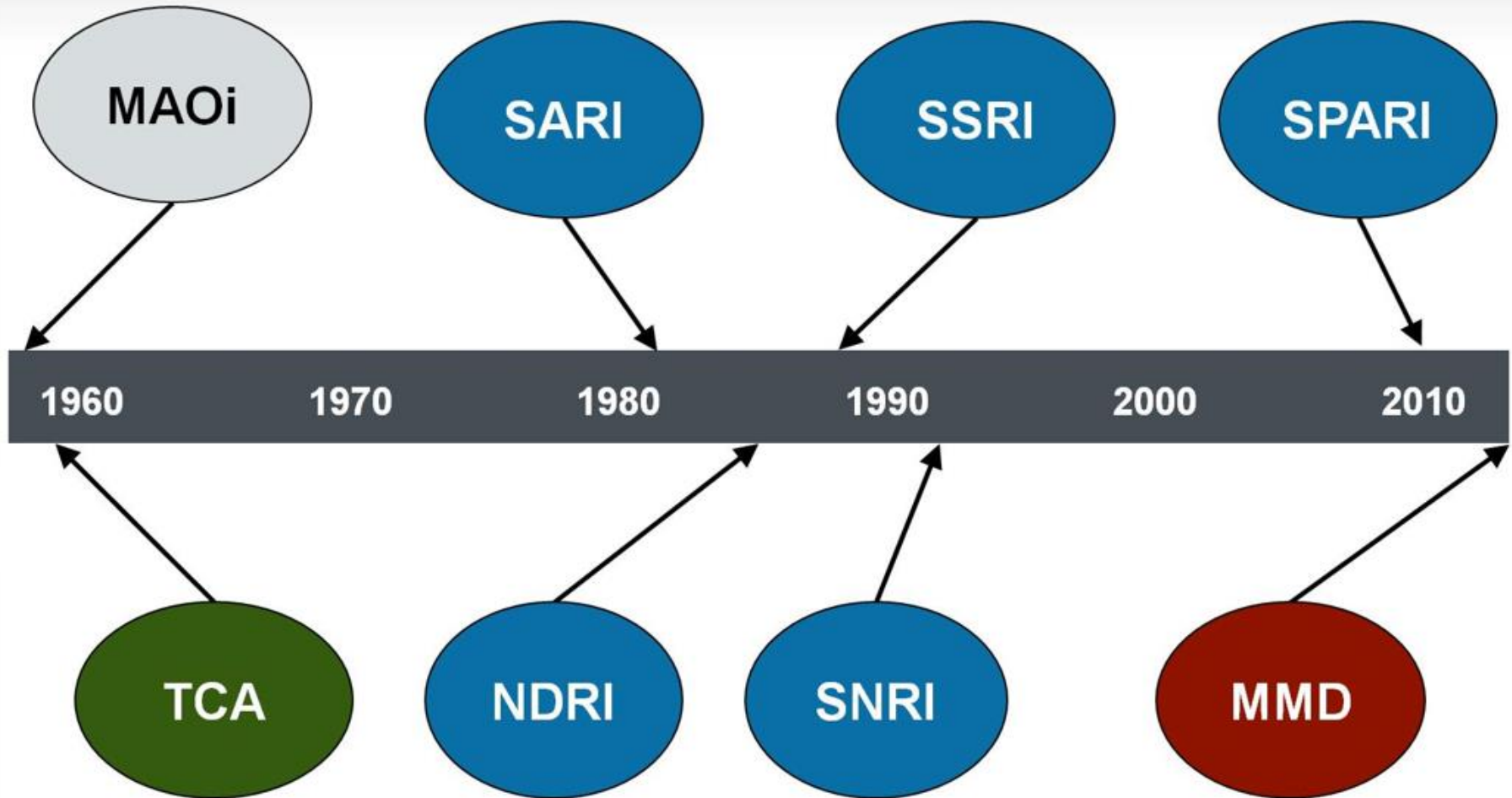
Stahl S M, *Essential Psychopharmacology* (2000)

agomelatine

Timeline of MDD Treatments

MAOi = monoamine oxidase inhibitor, **MMD** = multimodal drug, **NDRI** = norepinephrine-dopamine reuptake inhibitor, **SARI** = serotonin antagonist reuptake inhibitor, **SNRI** = serotonin-norepinephrine reuptake inhibitor, **SPARI** = serotonin partial agonist reuptake inhibitor, **SSRI** = selective serotonin reuptake inhibitor, **TCA** = tricyclic antidepressant

Hatóanyag	Napi dózis (mg)	Mellékhatások						
		antikolinerg	G I	Szedáció	Inszomnia, agitáció	szexuális diszfunk.	ortosztatikus hipotónia	Súly-növ.

1. Tri/tetraciklikus szerek

amitriptylin	75-300	+	-	+	-	+	+	+
clomipramin	75-300	+	+	+	+	+	+	+
dibenzepin	240-720	+	-	+	-	+	+	+
imipramin	75-300	+	-	+	+	+	+	+
maprotilin	75-300	+	-	+	-	+	+	+
mianserin	60-150	+	-	+	-	-	+	+

2. SSRI: szelektív szerotonin reuptake inhibitorok

citalopram	20-60	-	+	-	+	+	-	+
escitalopram	10-30	-	+	-	+	+	-	+
fluoxetin	20-60	-	+	-	+	+	-	+
fluvoxamin	10-300	-	+	+	+	+	-	+
paroxetin	20-80	+	+	+	-	+	-	+
sertralin	50-200	-	+	-	+	+	-	+

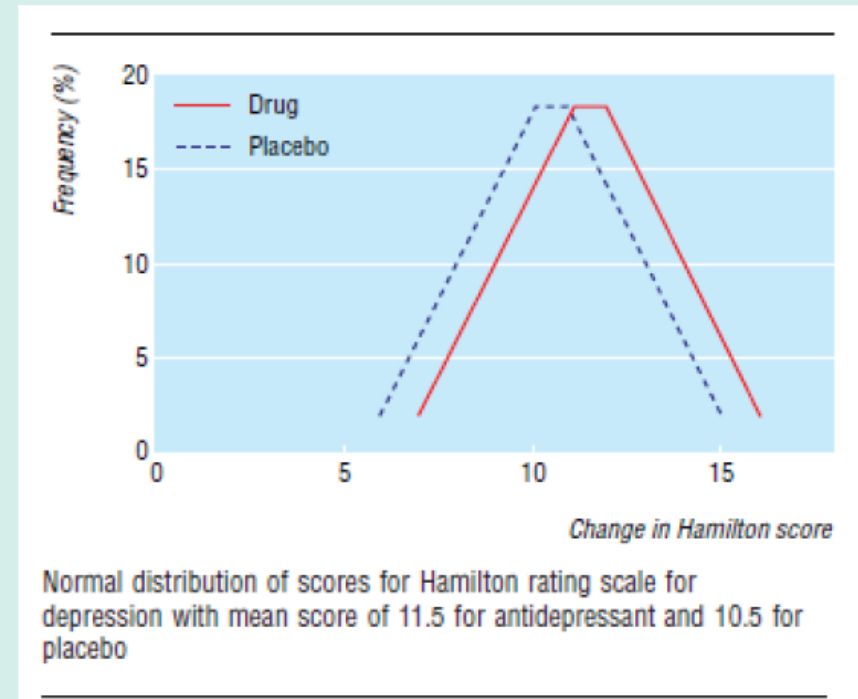
Hatóanyag	Napi dózis (mg)	Mellékhatások						
		antikolinerg	GI	Szedáció	Inszomnia agitáció	szexuális diszfunk	ortosztatikus hipotónia	Súly-növ.
3. SNRI szelektív noradrenalin reuptake inhibitor								
reboxetin	4-10	-	+	-	+		+	-
4. Kettős hatású szerek szerotonerg és noradrenerg hatásmechanizmussal								
duloxetin	40-80	-	+	-	+	+	-	-
mirtazapin	30-45	-	-	+	-	-	+	+
venlafaxin	75-375	-	+	-	+	+	-	-
5. Kettős hatású szerek dopaminerg és noradrenerg hatásmechanizmussal								
bupropion	150-400	+	+	-	+	-	-	-
6. RIMA: reverzibilis inhibitora a monoamino-oxidase-A enzimnek								
moclobemid	450-900	+	+	-	+	-	-	-
7. Egyéb								
trazodon	150-600	-	+	+	-	+	+	+
tianeptin	25-50	+	+	-	+	-	-	-

GI = gasztrointesztinális

Dr. Polgár Patrícia diája

Hatékonyssággal kapcsolatos kételyek

- Egyes vizsgálatok szerint az antidepresszívumok hatékonysága enyhe és közepes depresszióban a placebo-nál nem szignifikánsan jobb
- Súlyos depresszióban hatékonyabbak a placebo-nál
- Ok: metodikai hibák (pl. Hamilton összpontszám félrevezető lehet), illetve a placebo-csoportban is jelentős javulás?

Efficacy of antidepressants in adults

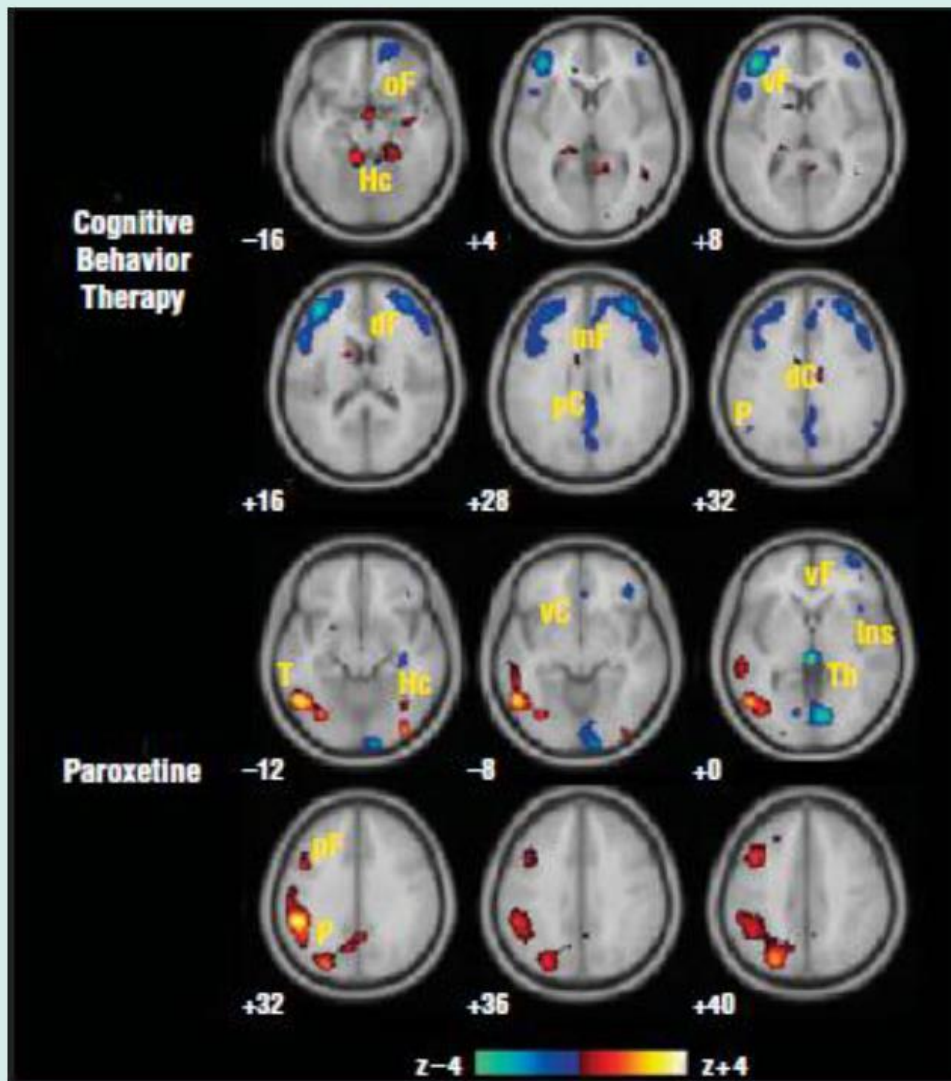
Joanna Moncrieff and Irving Kirsch

BMJ 2005;331;155-157

CBT / paroxetin hatása depresszióban

- 14+13 depressziós beteg
- Standard CBT (15-20 ülés) vagy paroxetin
- A tüneti javulás szignifikáns funkcióbeli változásokkal járt fMRI-n egyes agyterületeken
- A CBT és a paroxetin okozta változás némiképp különbözött
- CBT: hippocampus és dorsalis cingulum aktivitásnövekedés, egyes frontális területeken aktivitás csökkenés
- paroxetin: prefrontális áramlásnövekedés, hippocampus csökkenés

Dr. Polgár Patrícia diája

Farmakogenetika

- A gyógyszeres terápiára adott egyéni válaszok genetikai alapjainak vizsgálata. Célja a genetikai alapokon nyugvó egyénre szabott terápia kialakítása.
- Fontos jelenségek: terápiás válasz, mellékhatások, interakciók.
- 5-HT_{2C}, leptin, SNAP-25 génekben található polimorfizmusok statisztikai kapcsolatban állnak az antipszichotikumokra kialakuló testsúlynövekedéssel.
- Szkizofrénia: DRD3, CYP2D6 polimorfizmusok – clozapinra adott terápiás válasz, EPS, tardív diszkinézia.

Roche AmpliChip CYP450 Test

- Cytochrome P450 2D6 és 2C19 genotípus meghatározása vérből nyert genomiális DNS-ből „a betegágy mellett”.
- CE jóváhagyás (“Conformité Européene”) 2004. szeptember, FDA clearance: 2005. január.
- Antipszichotikumok (clozapine)
- Antidepresszívumok

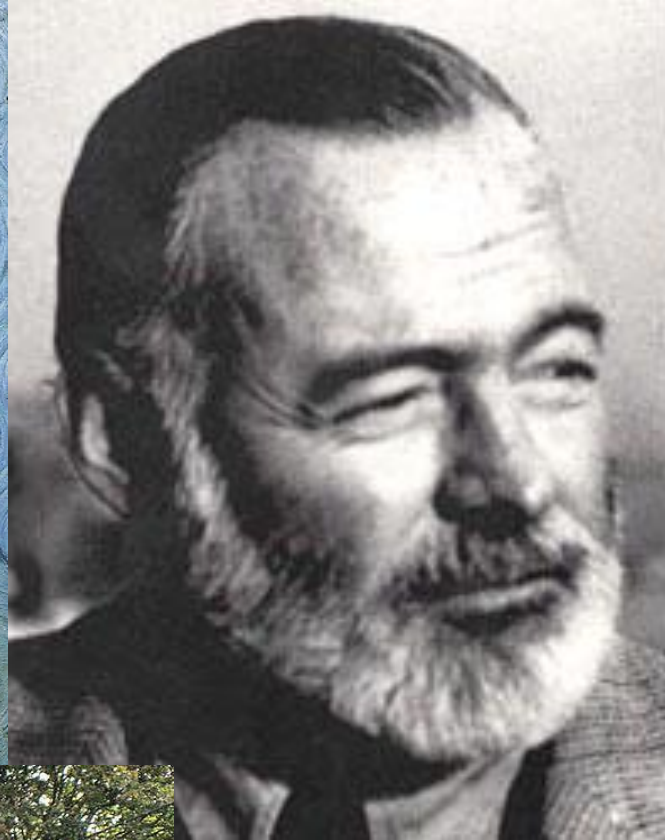
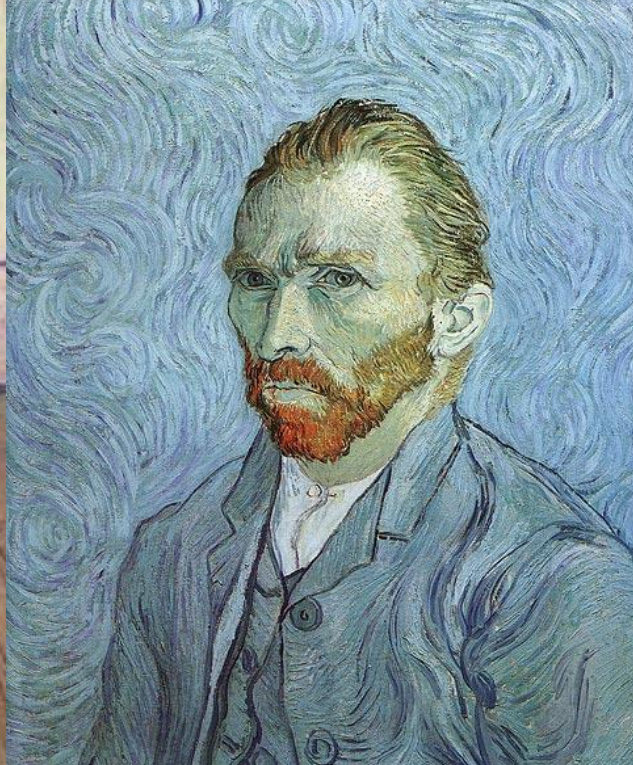

Esettanulmány

- 64 éves magasan kvalifikált ffbeteg
- 2015 őszétől depressziós és szorongásos panaszok, fogyás, negatív belgyógyászati kivizsgálás, előtte negatív pszichiátriai anamnézis
- Utóbbi évek életeseményei: költözések, házfelújítás, nyugdíj, vállalkozás lezárása, gyerek betegségei, „családi konfliktusok, lehetőségek beszűkülése, egyre több megoldhatatlannak tűnő gond”
- Társbetegségek: hypertonia, sérvműtét, alvásvizsgálat insomnia miatt

Esettanulmány II.

- Gyógyszeres kezelés: 1. alprazolam, cinolazepam, sertraline – vérnyomáskiugrás, abbahagyják, átmeneti Remotiv kezelés
- 2. újabb próbálkozás sertralinenal, megint abbahagyják (mellékhatás: akathisia)
- 3. pszichoterápiás próbálkozás, eredménytelen
- 4. pszichiáter: agomelatin + olanzapine (diagnózisrevízió: bipoláris zavar)
- 3. pszichiáter újra: fő probléma a benzodiazepine-függőség
- 5. pszichiáter: quetiapine és esctalopram, később clonazepam
- 6. pszichiáter (én voltam): kórházi felvétel, agyi képalkotó szükséges
- 7. pszichiáter: olanzapine és kis dózisú clonazepam – jelentős javulás kórházi körülmények között

Hangulatstabilizáló gyógyszerek I.

- Indikáció: bipoláris affektív zavar, szkizoaffektív zavar, unipoláris depresszióban augmentációként
- Gold standard: lítium – hangulatstabilizáló és antisuicid hatás
- Szűk terápiás tartomány: 0,5-1,0 meq (mmol)/l – rendszeres vérszint ellenőrzés szükséges
- Lítium intoxikáció (krónikus vagy lehet autointoxikáció) tünetei: remegés, hasmenés, hányinger, agitáció, tudatzavar (szomnolencia, kóma) – életet veszélyeztető állapot

Hangulatstabilizáló gyógyszerek II.

- Antiepileptikumok: vaproát, karbamazepin, lamotrigin
- Kisebb hatékonyság lítiumhoz képest, probléma teratogenitás: fogamzóképes nők esetén
- Minden fázisprofilaktikum esetén szükséges a szérumszint ellenőrzése a tartós szedés miatt

Összefoglalás, „take-home message”

- A depresszió kezelése nem mindig egyszerű
- Kiindulási tünetek pontos meghatározása, szuicid veszélyeztetettség, ennek monitorozása
- Először monoterápia utána kombináció vagy augmentáció
- Differenciáldiagnosztika (bipoláris zavar, személyiségzavar, ADHD, demencia, organikus kórképek)
- Farmakogenetika (metabolizáló típus), mellékhatások
- Az affektív betegségek hatékony kezelése sokéves tapasztalatot tesz szükségessé